

Tomasz Kornecki

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

**OCHRONA ŻYCIA CZŁOWIEKA W PRZESŁANIU
JANA PAWŁA II W RADOMIU 4. CZERWCA 1991 ROKU.
REFLEKSJA TEOLOGICZNO-PRAWNA**

Abstract A theological and legal retrospection on preserving life according to John Paul II's Letter in Radom, 4th of June 1991. John Paul II's Letter on his first pilgrimage to the Third Republic of Poland highlighted the quintessence of human being's life. He pinpointed the agonizing history Poles suffered from during the IIWW, which resulted in many millions of casualties. He insisted on honoring the right to life for the unborn human beings, he also identified the importance of appreciating another human, and, at the same time, highlighted the aspect of righteousness in the sphere of human life. The righteousness is defined as granting the freedom to live, and, therefore, it should influence us, as well as force us to respect their lives. The aforementioned is the foundation of any rights, beginning from the Constitution. John Paul II's Letter in Radom in 1991 regarding the human right to life still remains modernistic. Wherever is a country with no law restrictions protecting human life of its citizens, those unborn most importantly, there is civilization/nationality at danger, not only from the biological perspective, but from the moral view as well.

Ochrona życia człowieka w przesłaniu Jana Pawła II w Radomiu 4 czerwca 1991 roku. Refleksja teologiczno-prawna. U źródeł ochrony życia ludzkiego leży piąte przykazanie zawarte w Dekalogu i potwierdzone w nauczaniu Jezusa Chrystusa w Nowym Testamencie. Jednocześnie troska o życie człowieka oparta jest na zasadzie sprawiedliwości społecznej. Ojciec święty Jan Paweł II między innymi podczas swojej pielgrzymki do ojczyzny w roku 1991 wskazywał na wartość ochrony ludzkiego życia od poczęcia do naturalnej śmierci. Istotne jest, aby prawo stanowione stało na straży ludzkiego życia. Regulacje dotyczące tej kwestii zawarte zostały przede wszystkim w artykule 38 Konstytucji

Rzeczypospolitej Polskiej z roku 1997. Jednak polski system prawny dopuszcza aborcję w niektórych przypadkach.

Na uwagę zasługuje fakt, iż systemy totalitarne, w tym także komunizm, który w Polsce panował od końca II wojny światowej, łamał zasadę ochrony życia ludzkiego, tym samym sprzeciwiając się piątemu przykazaniu, które nie tylko zawiera zakaz zabijania człowieka – także nienarodzonego, ale i nakaz troski o życie.

Wydaje się słuszne, pomimo zmian politycznych i społecznych, przypomnienie przesłania ojca świętego Jana Pawła II dotyczącego życia ludzkiego, a skierowanego do rodaków w 1991 roku.

Keywords the Polish Constitution, penal law, John Paul II, pilgrimages, life

Konstytucja Rzeczypospolitej, prawo karne, Jan Paweł II, pielgrzymki, życie

Wiek dwudziesty naznaczony był brakiem szacunku wobec życia ludzkiego. Pierwsza, a szczególnie druga wojna światowa przyniosły śmierć wielu milionom ludzi, a czasy powojenne to próba wprowadzania komunizmu – systemu, w którym życie ludzkie nie stanowiło żadnej wartości, szczególnie jeżeli chodziło o jego przeciwników. Przykładem są jawne zabójstwa żołnierzy niezłomnych, niewyjaśnione do dzisiaj zabójstwo ks. Jerzego Popiełuszki w październiku 1984 roku¹ czy wprowadzenie aborcji, którą w PRL można było przeprowadzić niemal w każdym przypadku.

Jan Paweł II był świadom zagrożeń, jakie dla życia ludzkiego niosły ze sobą systemy totalitarne, ale jednocześnie dostrzegał te zagrożenia w systemie budowanym po 1989 roku na zgliszczach komunizmu.

Niniejszy artykuł stanowi analizę papieskiego nauczania dotyczącego życia, skierowanego do rodaków podczas pielgrzymki do ojczyzny w 1991 roku – spotkania w Radomiu. Papież pielgrzymował do Polski w 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999 i 2002 roku, jednak to właśnie w 1991 roku pochylił się w szczególny sposób nad Dekalogiem i nauczał, odnosząc się bezpośrednio do przykazań. W 20-lecie wydania encykliki *Evangelium vitae*² wydaje się słuszne przypomnieć wezwanie dotyczące ludzkiego życia, jakie na polskiej ziemi wypowiedział Jan Paweł II. Życie bowiem stanowi podstawę istnienia człowieka, ale także budowania rodziny jako bytu leżącego u podstaw funkcjonowania narodu. Życie ludzkie powinno być szanowane przez system prawa, dlatego poniższy artykuł to również analiza prawna wybranych aspektów dotyczących życia człowieka w przemówieniu Jana Pawła II wygłoszonym podczas mszy świętej w Radomiu, który ma charakter teologiczny. Czas przemian, jakie od 25 lat dokonują się w Polsce, naznacza ojczyznę papieża coraz większym brakiem szacunku wobec ludzkiego życia, co widać chociażby w licznych próbach zalegalizowania przez państwo, a tym samym finansowania przez nie zapłodnienia *in vitro*.

¹ Por. W. Sumliński, *Lobotomia 3.0*, Siedlce 2014, s. 84.

² Por. EV.

1. ŹRÓDŁA PRZYKAZANIA „NIE ZABIJAJ”

Jak wspomnieliśmy wyżej, Jan Paweł II jeszcze jako Karol Wojtyła doświadczył braku poszanowania dla ludzkiego życia zarówno ze strony niemieckiego nazizmu³, jak i komunizmu. Podczas wizyty w Radomiu 4 czerwca 1991 roku Jan Paweł II swoją homilię poświęcił zagrożeniom życia ludzkiego. Ojciec święty wskazał na źródło leżące u podstaw szacunku wobec ludzkiego istnienia, jakim jest piąte przykazanie: „Nie zabijaj”, będące absolutnym i stanowczym zakazem, który stanowi afirmację prawa każdej osoby ludzkiej do życia od chwili poczęcia do naturalnej śmierci. I właśnie to prawo w wyjątkowy sposób staje po stronie bezbronnych oraz niewinnych⁴. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze słowa te padają u progu budowania III Rzeczypospolitej, państwa, które zarówno wówczas, jak i obecnie w dużej mierze sięga do pozostałości po komunizmie. Ojciec święty podczas pielgrzymki w roku 1991 w szczególny sposób dostrzegał zmiany zachodzące w postkomunistycznym kraju. Wspominał wówczas o wydarzeniach, które dokonywały się zarówno w Polsce, jak i w innych częściach Europy Środkowej, takich jak upadek komunizmu, zmiany o charakterze społecznym, politycznym i ekonomicznym⁵. Zmiany, o których mówił papież, dotyczyły i w jakimś sensie dotyczą także dzisiaj zarówno państwa, jego instytucji, systemu prawnego etc., a tym samym również i pojedynczego człowieka, gdyż państwo oddziałuje na życie poszczególnych osób.

Drugą istotną kwestią związaną z przesłaniem Jana Pawła II w Radomiu jest wskazanie na zapisane w Piśmie Świętym źródło życia, czyli nakaz szacunku wobec niego dany człowiekowi przez samego Boga, będącego wyrazem spotkania pomiędzy Stwórcą a osobą ludzką. Spotkanie bowiem następuje pomiędzy osobami⁶, a zatem Dekalog, w tym przykazanie V, stanowi istotny element otwarcia się człowieka na Boże wezwanie. Z jednej strony w owym spotkaniu bierze udział osobowy Bóg, z drugiej człowiek, który jest osobą, a zatem podmiotem. Istotą przykazania „Nie zabijaj” pochodzącego od Stwórcy jest niezmienność omawianego zakazu i jego trwałość. Jednak moment, w którym człowiek stawia siebie na miejscu Boga, sprawia, iż przykazanie to zostaje naruszone. Jan Paweł II podkreślał, iż wskazania Dekalogu, a więc również V przykazania, zostały potwierdzone w Nowym Testamencie – w Ewangelii, stanowiąc moralną podstawę Przymierza dokonanego we krwi Zbawiciela⁷. A zatem zakaz moralny zawarty w Starym Testamencie stanowi jednocześnie istotne odniesienie w Nowym Testamencie, będącym jedną z podstaw religii chrześcijańskiej. Spotkanie Boga z człowiekiem w szczególny sposób zostaje dopełnione przez Chrystusa w Jego życiu, nauczaniu, śmierci i zmartwychwstaniu. Zwrócenie przez ojca świętego uwagi na źródło przykazań było ważne w kontekście wydarzeń, jakie miały miejsce na początku lat 90. XX wieku. Otóż czas przemian, o których pisaliśmy,

³ Por. M. Maliński, *Droga do Watykanu Jana Pawła II*, Kraków 1980, s. 18.

⁴ Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, [w:] Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 1999, s. 621.

⁵ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na lotnisku w Zegrzu Pomorskim*, [w:] Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, dz. cyt., s. 560.

⁶ Por. J. Bukowski, *Zarys filozofii spotkania*, Kraków 1987, s. 16.

⁷ Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św.*, Koszalin, 1 czerwca 1991, [w:] Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, dz. cyt., s. 565.

naznaczony był również próbą odrzucenia w życiu społecznym i indywidualnym Boga oraz wartości, jakie niesie ze sobą chrześcijaństwo. Dostrzec można było wykorzystanie najprostszych zasad manipulacji, takich jak oskarżanie księży katolickich o totalitaryzm, pijaństwo, rozwiązłość seksualną. Podobne metody były stosowane w Rosji sowieckiej [ale i w PRL] między innymi przez GPU⁸. Działania te miały na celu osłabienie Kościoła katolickiego i sprawienie, by także ci, którzy uważali się za wierzących, nie przestrzegali moralnych zasad, jakie on głosi – tak było również w odniesieniu do V przykazania.

Jan Paweł II w omawianej homilii zwrócił uwagę na fakt, iż z ochroną życia ludzkiego związana jest sprawiedliwość, co w konsekwencji sprawia, że żadna osoba nie może być ofiarą ataku na swoje życie lub zdrowie, nie może być torturowana, dręczona, niewinnie zabijana i zagrożona. Sprawiedliwość to zasada, która stanowi zobowiązanie człowieka do przestrzegania praw należnych innym w relacjach, jakie zachodzą między nim a ludźmi, jak i rzeczami; oznacza to, że sprawiedliwość to oddanie tego, co się komuś należy⁹. Zasada sprawiedliwości społecznej była w okresie komunizmu permanentnie łamana pomimo wielu utopijnych haseł, jakimi wypełniona była komunistyczna propaganda. Również nowe, powstające w 1989 roku państwo charakteryzowało się brakiem sprawiedliwości społecznej. Jan Paweł II podkreślał, iż niesprawiedliwość, czyli zło moralne, pojawia się wówczas, gdy zostaje naruszona sprawiedliwość¹⁰. Najbardziej podstawową wartością świadczącą o sprawiedliwości społecznej jest szacunek wobec życia. Powracając do słów Jana Pawła II wypowiedzianych w Radomiu, a odnoszących się między innymi do kwestii stosowania tortur, należy podkreślić, iż to właśnie Radom stał się świadkiem najpierw protestu robotników, a następnie fizycznego ich dręczenia.

2. OCHRONA ŻYCIA W WYBRANYCH PRZEPISACH KONSTYTUCJI RP ORAZ KODEKSIE KARNYM

Słowa papieża wyrażają również troskę o to, o czym wspomnieliśmy wyżej: by nikt nie był ofiarą ataku zarówno na swoje życie, jak i zdrowie. Aby chronić życie, państwo powinno stworzyć cały system zabezpieczeń, dzięki którym obywatel byłby bezpieczny. I tak Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku stanowi w artykule 38, iż każdy człowiek ma zapewnioną przez Rzeczpospolitą ochronę swojego życia¹¹. Konstytucja reguluje najważniejsze kwestie publiczne, związane z funkcjonowaniem organów konstytucyjnych¹², a zapis artykułu 38 znajduje się w Rozdziale II ustawy zasadniczej

⁸ Por. R. Dzwonkowski, *Represje wobec duchowieństwa katolickiego w ZSRR 1918–1939*, [w:] *Skazani jak „szpiegzy Watykanu”. Z historii Kościoła katolickiego w ZSRR 1918–1956*, red. R. Dzwonkowski, Ząbki 1998, s. 23–25.

⁹ Por. J. Kalniuk, *Sprawiedliwość*, [w:] *Encyklopedia nauczania społecznego papieża Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 482.

¹⁰ Por. J. Kalniuk, *Sprawiedliwość*, s. 483.

¹¹ Por. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej [dalej: KRP] z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), art. 38.

¹² Por. Zespół Orzecznictwa i Studiów, *Elections to the European Parliament – the Right to Stand for Election in the Case of Citizens of Other Member States*, [w:] *Selected rulings of the Polish Constitutional Tribunal concerning the Law of the European Union (2003–2014)*, red. K. Budziło, Warszawa 2014, s. 29.

zatytułowanym *Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*¹³. Najwyższy akt prawny, jakim jest ustawa zasadnicza, stoi na straży życia, nie tylko obywatela, ale każdego człowieka. Regulacja jest szersza niż w przypadku, gdyby dotyczyła tylko obywatela polskiego, jej zakres bowiem obejmuje każdą osobę niezależnie od obywatelstwa. Co więcej omawiany przepis karze domniemywać, iż życie każdego obywatela, niezależnie od wieku, stanu majątkowego, tak zwanej pozycji w hierarchii społecznej będzie przez państwo, a tym samym przez prawo chronione. Ustawodawca odniósł się do ochrony podstawowego prawa, jakim jest prawo do życia. Chodzi tutaj o ochronę przed takimi przestępstwami jak zabójstwo czy morderstwo, jak również o kwestię związaną z aborcją, o czym będzie mowa poniżej. Szczegółowe regulacje dotyczące zabójstwa człowieka zawarte są w kodeksie karnym, który podobnie jak Konstytucja napisany został na nowo w III Rzeczypospolitej. I tak artykuł 148 kk stanowi, że osoba która zabija, podlega karze bądź pozbawienia wolności na okres nie krótszy niż 8 lat, bądź pozbawienia wolności na okres 25 lat lub karze pozbawienia wolności dożywotnio¹⁴. Powyższy przepis nie dopuszcza skazania za zabójstwo na okres mniejszy niż osiem lat, jednocześnie w polskim systemie prawnym nie istnieje kara śmierci, zastępuje ją skazanie dożywotnie. Zabójstwo stanowi przestępstwo o charakterze materialnym, gdyż do znamion tego przestępstwa należy skutek w postaci śmierci osoby ludzkiej. Chodzi tutaj o śmierć mózgową¹⁵. Warto w tym miejscu przywołać regulacje kodeksowe, które istniały wówczas, gdy Karol Wojtyła mieszkał w Polsce. Chodzi o przepisy z 1932 roku, jak również z roku 1969. Otóż obowiązujący w II Rzeczypospolitej kodeks karny z dnia 11 lipca 1932 roku w artykule 225 stanowił, iż kto zabija człowieka, podlega karze więzienia na okres nie krótszy niż 5 lat, karze dożywotniego więzienia bądź też karze śmierci¹⁶. Zasadnicza różnica, jaka występuje w przywołanych dwóch regulacjach, dotyczy niższej w przypadku kodeksu karnego z 1932 roku dolnej granicy kary, braku w tymże kodeksie zapisu o 25 latach pozbawienia wolności. Co najbardziej istotne, kodeks karny z roku 1932 dopuszczał karę śmierci. Podobną karę dopuszczał kodeks karny z 1969 roku, a więc z okresu PRL. Artykuł 148 tegoż kodeksu stanowił, iż kto zabija człowieka, podlega dwóm rodzajom kary: pozbawienia wolności od lat 8 (a zatem dolna granica kary identyczna jak w przypadku obowiązującego współcześnie kodeksu i jego przepisów) bądź też karze śmierci¹⁷. Warto zaznaczyć, iż kara śmierci, mimo że obowiązywała pod koniec lat 80. XX wieku, nie była już w Polsce wykonywana (ostatnia kara śmierci została wykonana w PRL w 1988 roku).

Jan Paweł II w swoim nauczaniu podkreślał, iż zabójstwo człowieka jest obrazą Boga i jednocześnie szczególnie ciężkim grzechem. W tym kontekście mówiąc o karze śmierci, papież stwierdził, iż sprawiedliwość karna powinna odpowiadać w coraz większym stopniu godności osoby ludzkiej. Obowiązkiem władzy publicznej jest wymierzenie odpowiedniej do przestępstwa kary – zarówno jej wymiar, jak i jakość powinny być w odpowiedni sposób ocenione i nie powinny być realizowane przez najwyższy wymiar kary, czyli karę śmierci. Z drugiej jednak strony ojciec święty podkreślał, że jest

¹³ Por. KRP, Rozdział II.

¹⁴ Por. Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm), art. 148.1.

¹⁵ Por. L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2000, s. 216.

¹⁶ Por. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej *Kodeks karny z dnia 11 lipca 1932 r.* (Dz.U. R. P. Nr 22, poz. 1651), art. 225.

¹⁷ Por. Kodeks karny z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz.U. Nr 13 poz. 94 z późn. zm), art. 148. 1.

możliwe odebranie życia przestępcy w sytuacji „absolutnej konieczności” wówczas, gdy nie istnieją inne sposoby, by bronić społeczeństwa. Papież stwierdził, że obecnie takie przypadki stanowią rzadkość lub nie występują wcale przede wszystkim dzięki coraz lepiej zorganizowanym instytucjom o charakterze penitencjarnym¹⁸. Powyższe nauczanie zostało zawarte we wspomnianej wcześniej encyklice *Evangelium vitae*, w kontekście tych słów należy podkreślić, iż kara ma dwa wymiary: pierwszy z nich to ukaranie za popełniony czyn, drugi to odstraszenie potencjalnego przestępcy przed popełnieniem czynu zabronionego. A zatem by prawo mogło w odpowiedni sposób spełniać swoje funkcje, czyli regulować życie społeczne i jednocześnie chronić obywatela, nie tylko przepisy powinny być właściwe, ale również ich egzekwowanie. A zatem z jednej strony kara śmierci – jako najwyższy wymiar kary stanowi realny sposób odstraszenia potencjalnego przestępcy, z drugiej pojawi się pytanie o wartość jego życia, jak również kwestia związana z odpowiednim systemem sądownictwa. Wszędzie tam, gdzie system prawa jest uzależniony od władzy (najczęściej w sposób zakamuflowany) i przez tę władzę wykorzystywane do realizacji pewnych działań, istnieje duże prawdopodobieństwo, iż kara śmierci mogłaby być wykorzystywana w celu likwidacji przeciwników politycznych. Podsumowując kwestię związaną z karą śmierci i ochroną życia człowieka, należy przywołać słowa ojca świętego, w których stwierdził, iż kodeksy stanowione przez człowieka chronią życie i karzą odpowiedzialnych za zabójstwo¹⁹, a zatem nie tylko tych, którzy są jego bezpośrednimi sprawcami.

3. ŁAMANIE PRAWA DO ŻYCIA PRZEZ SYSTEMY TOTALITARNE

Należy zdawać sobie jednak sprawę, iż nie zawsze taka sytuacja ma miejsce. W kontekście tego ojciec święty, świadek najbardziej dramatycznych wydarzeń w dziejach Polski mówił:

Równocześnie jednak trudno nie stwierdzić, iż nasze stulecie [XX wiek] jest wiekiem obciążonym śmiercią milionów ludzi niewinnych. Przyczynił się do tego nowy sposób prowadzenia wojen, który polega na masowym zwalczaniu i wyniszczaniu ludności niebiorącej w wojnie czynnego udziału. Wystarczy przypomnieć bombardowania (aż do użycia bomby atomowej), z kolei obozy koncentracyjne, masowe deportacje ludności, kończące się śmiercią milionów niewinnych ofiar. Wśród narodów Europy nasz naród ma szczególnie duży udział w tej hekatombie. Na naszych ziemiach przykazanie: „Nie zabijaj” pogwałcone zostało milionami zbrodni i przestępstw. Wśród tych zbrodni szczególnie wstrząsające pozostają systematyczne zabójstwa całych narodów – przede wszystkim Żydów czy też grup ludnościowych, jak Cyganie – tylko z motywów przynależności do tego narodu czy też rasy²⁰.

¹⁸ Por. EV 55, 56.

¹⁹ Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, przem. cyt., s. 621.

²⁰ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, przem. cyt., s. 621, 622.

Do grupy narodowościowej eksterminowanej przez Niemców należeli również Polacy, a wśród nich zwłaszcza inteligencja; jeszcze przed wybuchem II wojny światowej (najprawdopodobniej w lipcu lub sierpniu 1939 roku) powstało założenie utworzenia na terenie Wolnego Miasta Gdańska obozu dla „niepożądanych elementów polskich”. Zostało ono zrealizowane dzięki wydatnej finansowej pomocy policyjnej kasy miasta Gdańska, a już w nocy z 31 sierpnia na 1 września 1939 roku aresztowano pierwszą grupę przyszłych więźniów tego obozu. Niemcy aresztowali wówczas około półtora tysiąca osób, głównie gdańszczan zaangażowanych w polskie życie kulturalne Wolnego Miasta, ale także pracujących w administracji polskiej, jak również działaczy polskich z terenów Prus Wschodnich. Spośród tych osób część została natychmiast zgładzona²¹. Należy podkreślić, iż działania te były podejmowane przez wybraną w sposób demokratyczny władzę III Rzeszy, władzę legitymizującą się stosowaniem, jak również stanowieniem prawa. Kwestii związanej ze zbrodniami wojennymi, mordowaniem nie tylko żołnierzy, ale i ludności cywilnej Jan Paweł II poświęca dużo miejsca, mówiąc o wartości życia osoby ludzkiej. Wydaje się, iż wynika to również z jego przeżyć osobistych, dramatu wojny, jaką widział na własne oczy i śmierci rodaków z rąk niemieckich i sowieckich okupantów. Papież stwierdził, iż skutki ludobójcze, jakie przyniosła II wojna światowa, były wcześniej przygotowane, u ich podstaw leżały programy nienawiści rasowej, jak również etnicznej, które łamały V przykazanie, a owo odrzucenie tegoż przykazania stawało się normą nie tylko obowiązującą, ale wręcz absolutną²². Norma ta obowiązywała władze komunistyczne Związku Sowieckiego, które już w listopadzie 1939 roku utworzyły trzy obozy dla polskich oficerów oraz podoficerów w Ostaszkwie, Kozielsku i Starobielsku. W I połowie grudnia tegoż roku sowieci aresztowali we Lwowie około 2 tysięcy oficerów, natomiast dokładnie w Wigilię 1939 roku wszyscy księża ze wspomnianych obozów zostali wywiezieni w nieznanym kierunku; z kolei 10 lutego 1940 roku nastąpiła pierwsza o charakterze masowym deportacja Polaków na wschód. Działania te dotyczyły około 220 tysięcy Polaków²³. Przedstawione powyżej działania zarówno strony niemieckiej, jak i sowieckiej były ściśle ze sobą związane i miały na celu likwidację elity narodu polskiego oraz mordowanie cywilów bądź w obozach i łagrach, bądź przez rozstrzeliwania lub innymi metodami. Należy podkreślić, iż tajna decyzja Biura Politycznego KCWKP (b) nr P 13/144 z 5 marca 1940 roku dotycząca eksterminacji (bez sądu i wydania wyroku) polskich oficerów miała charakter aktu prawnego, który został wprowadzony w życie. Papież w omawianym przemówieniu mówił o „obłądnych ideologiach”, które odpowiednim instancjom dawały prawo do tego, by te ostatnie decydowały zarówno o życiu, jak i o śmierci konkretnych osób, narodów i grup ludzi. W miejsce Bożego wskazania „nie zabijaj” pojawia się inne „wolno” czy też „trzeba zabijać”²⁴. Wszędzie tam, gdzie w miejsce Bożego prawa zostało postawione prawo człowieka, dochodziło – i nadal dochodzi – do braku szacunku wobec życia ludzkiego. W ideologii zarówno niemieckiej, jak i sowieckiej miejsce Stwórcy zajęli przywódcy tacy jak Józef Stalin czy

²¹ Por. K. Dunin-Wąsowicz, *Stutthof*, Warszawa 1970, s. 12, 14.

²² Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, przem. cyt., s. 622.

²³ Por. A. L. Szcześniak, *Katyń. Tło historyczne, fakty dokumenty*, Warszawa 1989, s. 162, 163.

²⁴ Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, przem. cyt., s. 622.

Adolf Hitler, miejsce Biblii zajęła książka *Mein Kampf* czy też „dzieła” Marksa i zyciorys wspomnianego Józefa Stalina. Uroczystości religijne takie jak procesje zostały zastąpione pochodami pierwszomajowymi.

Ojciec święty podkreślił, że znaczne tereny kontynentu europejskiego stały się grobem osób, które były niewinne, a padły ofiarą zbrodni²⁵. I tak na warszawskiej Woli Niemcy zabili 40 tysięcy ludności cywilnej²⁶, według oficjalnych komunistycznych danych podczas wojny i okupacji zostało zamordowanych 6 milionów obywateli polskich²⁷. Należy do powyższych danych podchodzić z rezerwą, gdyż w oficjalnej komunistycznej propagandzie nie istniały kwestia zbrodni katyńskiej dokonanej przez Sowietów czy wspomniane wyżej wywózki ludności z Kresów, których to wywózek część Polaków nie przeżyła, umierając już podczas transportu lub w czasie pobytu w łagrach. Ojciec święty podkreślił, iż źródło tych działań leżało w tym, że to człowiek stanowił o tym, co jest dobre, a co złe – wbrew Bogu²⁸. Na przestrzeni dziejów historii widoczne były liczne odzwierciedlenia w prawie, nie tylko podczas wojny, o czym już wspomnieliśmy, ale także po jej zakończeniu, czego przykładem może być Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 roku, stanowiąca, iż Rzeczpospolita likwiduje warstwy społeczne, które żyją z wyzysku chłopów²⁹. A zatem w najwyższym akcie prawnym istniało dorozumiane zezwolenie na wyraźny podział społeczny oraz brak szacunku wobec wrogów systemu komunistycznego, jakim byli ocalała z wojny szlachta czy mieszczenie.

4. ABORCJA JAKO AKT NARUSZAJĄCY V PRZYKAZANIE

Obok niezwykle istotnego pochylenia się nad niebezpieczeństwem, jakie wobec V przykazania stwarzają systemy totalitarne, ojciec święty w omawianym przemówieniu zwrócił uwagę na wartość życia osób, jednocześnie podkreślając dramat osób, które zostały poddane aborcji: „Darujcie, drodzy bracia i siostry, że pójdę jeszcze dalej. Do tego cmentarzyska ofiar ludzkiego okrucieństwa w naszym stuleciu dołącza się inny jeszcze wielki cmentarz: cmentarz nienarodzonych, cmentarz bezbronnych, których twarzą nie poznała nawet własna matka, godząc się lub ulegając presji, aby zabrano im życie, zanim jeszcze się narodzą. A przecież już miały to życie, już były poczęte, rozwijały się pod sercem swych matek, nie przeczuwając śmiertelnego zagrożenia. A kiedy już to zagrożenie stało się faktem, te bezbronne istoty ludzkie usiłowały się bronić. Aparat filmowy utrwalił tę rozpaczliwą obronę nienarodzonego dziecka w łonie matki wobec agresji. Kiedyś oglądałem taki film – i do dziś dnia nie mogę się od niego uwolnić, nie

²⁵ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, przem. cyt., s. 622.

²⁶ Por. S. Braun, *Powstanie Warszawskie*, Marki 2006, s. 9.

²⁷ Por. W. Kurkiewicz, *XXV lat Polski Ludowej. Chronologiczny przegląd najważniejszych wydarzeń*, Warszawa 1971, s. 7.

²⁸ Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, przem. cyt., s. 622.

²⁹ Por. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz.U. Nr 33, poz. 232).

mogę uwolnić się od jego pamięci. Trudno wyobrazić sobie dramat straszliwszy w swej moralnej, ludzkiej wymowie³⁰. W powyższych słowach Jan Paweł II wskazuje na to, iż życie ludzkie zaczyna się od poczęcia i wskazuje na obronę dzieci nienarodzonych przed aborcją. Wobec licznych dyskusji podejmowanych w mediach, na forach międzynarodowych czy wreszcie w ustanawianiu prawa w poszczególnych państwach należy podkreślić, iż dziecko staje się człowiekiem od momentu poczęcia. Systemy prawne różnych państw zezwalają na przeprowadzenie aborcji do konkretnego tygodnia życia. Tym samym wyznaczają moment, w którym według twórców tych systemów powstaje człowiek. W tym miejscu należy powrócić do wcześniejszych rozważań ojca świętego i wskazać, także w kontekście aborcji, że wszędzie tam, gdzie człowiek nie przyjmuje faktu, iż osoba powstaje w momencie poczęcia, stawia się na miejscu Boga. Artykuł 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka stanowi, iż każda osoba ma prawo do życia³¹. Jednak w stosowaniu Deklaracji istotne jest stwierdzenie, od którego momentu powstaje życie człowieka. Stwierdzenie takie nie może być wynikiem głosowania w parlamencie danego kraju czy też wynikiem decyzji władz, ale winno opierać się na fakcie początku życia ludzkiego od momentu poczęcia, o czym pisaliśmy wyżej.

Z kolei z punktu widzenia teologicznego relacja między matką a dzieckiem poczętym winna być oparta na miłości matki do dziecka, gdyż miłość ludzka ma swoje odniesienie do miłości Chrystusa względem Kościoła³². A zatem miłość ta wymaga poświęcenia na rzecz dziecka nienarodzonego i otoczenia go opieką nie tylko ze strony matki, ale także ojca i osób najbliższych, jak również ze strony państwa. Dlatego istotne jest, by prawo do życia było chronione poprzez przepisy prawne danego państwa. Stanowi o tym Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, wychodząc od stwierdzenia, iż każdy człowiek ma przyrodzone prawo do życia³³. Zostaje podkreślone źródło prawa do życia, jakim jest przyrodzony charakter tegoż prawa. A zatem u podstaw państwowych regulacji prawnych dotyczących życia osoby ludzkiej, kwestii związanych z aborcją czy też eutanazją winno zawsze leżeć przyrodzone prawo do życia, będące jednym z podstawowych, a zatem elementarnych praw osoby ludzkiej wpisanych w człowieka dzięki jego niezbywalnej godności. Każde naruszenie tego prawa stanowi jednocześnie próbę ataku na godność człowieka. Papież Polak sięgał do źródeł aborcji, mówiąc iż są one rozległe i mają zróżnicowany charakter. Mówił o grupach nacisku, ciałach, które odpowiadają za ustawodawstwo i legitymizują możliwość pozbawienia osoby ludzkiej życia. W tym miejscu ojciec święty zadał pytanie, czy istnieją parlament bądź taka instancja, które mają prawo do legalizacji zabójstwa bezbronnnych oraz niewinnych. Pytał, kto z ludzi ma prawo powiedzieć „wolno zabijać”, a nawet więcej: „trzeba zabijać”³⁴. Tym samym wskazywał, że człowiek niebędący dawcą życia, nie ma moralnego prawa, by to życie odbierać osobom niewinnym i bezbronnym. Słowa papieża są szczególnie znakiem

³⁰ Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, dz. cyt., s. 622.

³¹ Por. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 r., art. 3.

³² Por. A. Fumagalli, *Historie miłosne w Biblii*, Kraków 2003, s. 106.

³³ Por. *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych*, z dnia 16 grudnia 1966 r., art. 6.

³⁴ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, przem. cyt., s. 623.

wychodzenia Kościoła do człowieka³⁵, szczególnie jeżeli chodzi o człowieka, który sam nie może się bronić, jak na przykład dziecko nienarodzone.

5. NAKAZ ZAWARTY W PRZYKAZANIU „NIE ZABIJAJ”

Ojciec święty zwraca uwagę na istotny fakt, mówiący o tym, iż V przykazanie zawiera w sobie nie tylko zakaz, ale także pewien nakaz skłaniający osobę ludzką do przyjmowania postaw oraz zachowań, które mają charakter pozytywny, na przykład wezwanie do ochrony życia, ochrony zdrowia, ochrony godności innych osób niezależnie od tego, jaki mają poziom inteligencji, do jakiej należą rasy, wreszcie – czy jaką wyznają religię³⁶. Sprawy związane z ochroną życia czy też zdrowia mają swoje liczne regulacje. Nie sposób sięgnąć do wszystkich, ale spójrzmy na artykuł 40 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiący, iż żaden człowiek nie może być poddany eksperymentom medycznym bez jego zgody, która ma charakter dobrowolny³⁷. A zatem zabronione jest przymusowe wykonywanie eksperymentów medycznych. Swoistym prawem, które w swoim założeniu ma ochronę zarówno życia, jak i zdrowia jest Ustawa prawo o ruchu drogowym, która stanowi między innymi, że kierujący ma prowadzić pojazd z taką prędkością, by mógł nad nim panować³⁸. Wydaje się jednak, że kary, jakie spotykają polskich kierowców, są zbyt niskie, a zatem system kar nie chroni w odpowiedni sposób życia i zdrowia uczestników ruchu drogowego. Warto podkreślić, iż łamanie przepisów drogowych jest nie tylko naruszeniem prawa obowiązującego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ale także wystąpieniem przeciwko V przykazaniu.

A zatem przykazanie „Nie zabijaj” stanowi następujący nakaz: „Nie zabijaj, ale raczej przyjmij drugiego człowieka jako dar Boży – zwłaszcza jeśli jest to twoje własne dziecko. Nie zabijaj, ale raczej staraj się pomóc twoim bliźnim, aby z radością przyjęli swoje dziecko, które – po ludzku biorąc – uważają, że pojawiło się nie w porę. Musimy zwiększyć równocześnie naszą społeczną troskę nie tylko o dziecko poczęte, ale również o jego rodziców, zwłaszcza o jego matkę – jeśli pojawienie się dziecka stawia ich wobec kłopotów i trudności ponad ich siły, przynajmniej tak myślą. Troska ta winna znaleźć wyraz zarówno w spontanicznych ludzkich postawach i działaniach, jak też w tworzeniu instytucjonalnych form pomocy dla tych rodziców poczętego dziecka, których sytuacja jest szczególnie trudna. Niech również parafie i klasztory włączają się w ten ruch solidarności społecznej z dzieckiem poczętym i jego rodzicami”³⁹. Owa instytucjonalna pomoc, o której wspominał Jan Paweł II, jest niezwykle istotna ze względu na rolę, jaką powinno spełniać państwo, czyli rolę ochrony swoich obywateli zawartą w systemie prawa

³⁵ Por. J. Pietraszko, *Otwarte Chrystusowe Serce*, Kraków 2001, s. 145.

³⁶ Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, przem. cyt., s. 623.

³⁷ Por. KRP, art. 40.

³⁸ Por. Ustawa Prawo o ruchu drogowym z dnia 20 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 98, poz. 602 z późn. zm.), art. 19.

³⁹ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, przem. cyt., s. 623.

oraz działania instytucji państwa. Należy podkreślić, iż Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży stanowi, iż już w fazie prenatalnej płód podlega ochronie w granicach jakie są określone przez tę ustawę⁴⁰. Ustawa ta dopuszcza aborcję w trzech przypadkach: jeżeli ciąża jest zagrożeniem dla życia lub zdrowia matki, jeżeli płód ma nieuleczalną chorobę stanowiącą zagrożenie dla życia lub ciężkie i trwałe upośledzenie bądź też jeśli ciąża jest wynikiem czynu zabronionego⁴¹. Aby życie ludzkie było chronione w odpowiedni sposób, także życie dziecka poczętego, należy przepisy prawa opierać na zakazie i nakazach, jakie niesie ze sobą V przykazanie.

ZAKOŃCZENIE

Ojciec święty Jan Paweł II w przesłaniu skierowanym do Polaków podczas pierwszej pielgrzymki odbytej w III Rzeczypospolitej podkreślił wartość życia ludzkiego. Wskazał na bolesną historię, jaka stała się udziałem jego rodaków w czasie II wojny światowej, której skutkiem była śmierć milionów obywateli Polski. Upomniął się o szacunek wobec życia dla osób nienarodzonych, wskazał, że należy przyjąć drugiego człowieka i jednocześnie podkreślił rolę sprawiedliwości w kontekście życia ludzkiego. Sprawiedliwość definiowana jako oddanie tego, co należy się drugiej osobie, nakazuje szacunek wobec życia innych, który to szacunek stanowi podstawę wszelkich przepisów prawa, począwszy od konstytucji.

Papieskie nauczanie wygłoszone w Radomiu w roku 1991 roku, a dotyczące ludzkiego życia, pozostaje nadal aktualne. Wszędzie tam, gdzie państwo poprzez przepisy prawa nie szanuje życia swoich obywateli, także życia nienarodzonych, zagrożone jest istnienie narodu, nie tylko w sensie biologicznym, ale także moralnym.

LITERATURA

- Braun S., *Powstanie Warszawskie*, Marki 2006.
Bukowski J., *Zarys filozofii spotkania*, Kraków 1987.
Dunin-Wąsowicz K., *Stutthof*, Warszawa 1970.
Dzwonkowski R., *Represje wobec duchowieństwa katolickiego w ZSRR 1918–1939* [w:] *Skazani jak „szpiedzy Watykanu”*. Z historii Kościoła katolickiego w ZSRR 1918–1956, red. R. Dzwonkowski, Ząbki 1998, s. 23–25.
Fumagalli A., *Historie miłosne w Biblii*, przekł. A. Mrozek, Kraków 2003.
Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2000.
Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae* 1995.

⁴⁰ Por. Ustawa O planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, z dnia 7 czerwca 1993 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.), art. 1.

⁴¹ Por. Ustawa O planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, art. art. 4a.1.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św.*, Koszalin, 1 czerwca 1991, [w:] Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 1999, s. 564–568.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy Św. Odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4 czerwca 1991, [w:] Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 1999, s. 620–626.

Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na lotnisku w Zegrzu Pomorskim*, [w:] Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 1999, s. 559–561.

Kaniuk J., *Sprawiedliwość*, [w:] *Encyklopedia nauczania społecznego papieża Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 482–484.

Kodeks karny z dnia 11 lipca 1932 r. (Dz.U. R. P. Nr 22, poz. 1651).

Kodeks karny z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz.U. Nr 13 poz. 94 z późn. zm.).

Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz.U. Nr 33, poz. 232).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Kurkiewicz W., *XXV lat Polski Ludowej. Chronologiczny przegląd najważniejszych wydarzeń*, Warszawa 1971.

Maliński M., *Droga do Watykanu Jana Pawła II*, Kraków 1980.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i politycznych z dnia 16 grudnia 1966 r.

Pietraszko J., *Otwarte Chrystusowe Serce*, Kraków 2001.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z dnia 10 grudnia 1948 r.

Sumliński W., *Lobotomia 3.0*, Siedlce 2014.

Szcześniak A. L., *Katyń. Tło historyczne, fakty dokumenty*, Warszawa 1989.

Ustawa O planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży z dnia 7 czerwca 1993 r. (Dz.U. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.).

Ustawa Prawo o ruchu drogowym z dnia 20 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 98, poz. 602, z późn. zm.).

Zespół Orzecznictwa i Studiów, *Elections to the European Parliament – the Right to Stand for Election in the Case of Citizens of Other Member States*, [w:] *Selected rulings of the Polish Constitutional Tribunal concerning the Law of the European Union (2003–2014)*, red. K. Budziło, Warszawa 2014, s. 28–33.